

Reis mandri teise serva

Üks reisilugu värssides

VIKTOR MASING

Eessõna

Kultuur ja loodus – inimõtte jaoks ammendamatu mõistepaar, mille tähendusväljas iga ajastu märkab uut ja enda jaoks olulist. Võib luua ja uurida kultuuri, teadmata palju loodusest. Samuti võib tegelda loodusega, tundmata huvi kultuuri vastu kitsamas mõttes. Paljude oma ala spetsialistidega pahatihti nõnda juhtubki: süvenedes uuritavasse objekt, kaotab muu maailm tähtsuse ja tähenduse, objekt aina kosub ja kasvab uurija pilgu all, varjates lõpuks mõndagi muud huviväärset, jättes viimaks ehk uurija enda isikugi maailma pilgu eest varjule. Kuid nõnda jõutakse sageli kaalukate uurimistulemusteni, millel on oluline koht mingis kitsamas teadusvaldkonnas. Just selle pingutuse eest tulevad tunnustus ja teaduskraadid. Nii pühendunud humanitaar- kui ka loodusteadlane satuvad lõpuks teadusajalukku, muutuvad selle kangelasteks.

Nendest vaid vähesed omandavad aga laiema tähenduse ja populaarsuse – saavad üldtuntud kultuurimärkideks, rahvuskultuuri kangelasteks.

Viktor Masingu (1925–2001) kujunemist omanäoliseks kultuuri- fenomeniks selgitab juba ainuüksi loetelu avaldatud artiklitest, peetud kõnedest ja intervjuudest, seltsidest ja organisatsioonidest, kuhu kuulu-

tud jne. Lisaks tõsisele teadustegevusele on ta olnud agar populariseerija ja rahvavalgustaja pikkade aastate vältel. Oskust keerulisist (teadus)ilmaasjust arusaadavalt ja kaasakiskuvalt kõnelda ei anta igähele. V. Masing oma küünalt vaka all ei hoidnud. Nõnda on ta kirjutanud ridamisi õpikuid, reisikirju ja populaarseid käsitusi loodusest ja saanud selle eest vajalikku tunnustustki: Juhan Smuuli kirjanduspreemia 1984. aastal lasteraamatu eest "Sinasõprus tamme-ga" (esimese loodusteadlasena!).

"Biogeograaf. Geobotaanik. Looduskaitsja. Ornitoloog. Sooteadlane. Teadusajaloolane. Maastikuteadlane. Uurib tundraid, steppe, kõrbi. Metsateadlane. Tunneb putukaid. Evolutsiooniteoreetik. Biotsönoloog. Kodu rakuõpetuses. Filosoferib. Luuletab (luuletusi). Bibliofiil (kui mitte -maan). Filatelid. Slaidid (diapositivid). 130 teadusliku ja 100 populaarteadusliku trükitöö autor. Entsüklopedist (otseselt teadmiste ja "pooltöökoha" poolest ENE-s). Oponeerija (viis korda aastas). Populariseerija (kaks-kümmend viis korda aastas). Professorilektor (loeb kuut kursust). Soome bioloogiaseltsi "Vanamo" ja Rootsi Taimegeograafia Ühingu diplomeeritud välisliige. Ühiskonnategelane (üksteist ametit). Rändur (Koola poolsaar, Polaar-Uraal, Taimõr, Kaug-Ida, Wrangeli saar, Tšukotka, Kesk-Aasia, Kaukaasia,

Krimm, Moldaavia jne, jne). Veidi turist (Prantsusmaa, Soome, Saksamaa, Ungari). Tahab Aafrikasse. Nuriseb, et aega on vähe, aga jõuab kõike ja kõikjale. Vitaalne. Vaimukas. Hea. Abivalmis. Irvhammas. Rahutu. Trepist üles joostes laulab. Armastab piimasuppi. Võluv. Tõeline kolleeg. Ülikooli patrioot."

Nõnda, lugupidava põhjalikkuse ja humoorika südamlikkusega, kirjutati V. Masingust tema 50. sünnipäeval 1975. aastal ajalehes "TRÜ". Nüüd, aastal 2001, võiks loetelu pikendada järgnenud 26 aasta saavutustega, ometi annab toogi, nüüdseks ajalooline kirjatükk, vajaliku ettekujutuse V. Masingu tegevusalasest ja inimlikust mastaabist. Selline õnnestunud kombinatsioon sõbralikkusest ja laiast haardest pole pelgalt looduse saavutus – vaimsed väärtused ei sünni kunagi subjektiivse missioonitunde ja pingutuseta. V. Masingu saavutused nende väärtuste loomisel on aukartust äratavad.

Viktor Masingu arhiivi säilitatakse TÜ Raamatukogu haruldaste raamatute ja käsikirjade osakonnas. Siiski on ta aastate jooksul andnud valikuliselt materjale hoiule ka Eesti Kirjandusmuuseumi Kultuuriloolisesse Arhiivi. Nõnda jõudis 2000. aastal siia käsikiri "Reis mandri teise serva. Üks reisilugu värssides", mis kirjeldab vemmälvärssiliku mõnuga eesti noorteadlaste teist Kaug-Ida-ekspeditsiooni 1961. aastal. Esimese noorteadlaste ekspeditsiooni Kamtšatkale oli aasta varem suure eduga korraldanud Lennart Meri, kes kirjutas selle reisi põhjal hiljem raamatu "Tulemägede maale" (1964; uus variant "Lähenevad rannad", 1977). Kui esimene ekspeditsioon oli otseselt innustuseks teise korraldajatele, siis V. Masingu reisipoeem pole loodud kellegi eeskujul, vaid on sündinud värskete muljete ja inspiratsiooni ajel juba tagasiteel Kaug-Idast Eestisse.

Ekspeditsioonil osales kokku 19 inimest, kes jagunesid kolme rühma. Esimesse, botaanikute, mükoloogide ja mullateadlaste omasse kuulusid lisaks Viktor Masingule Erast Parmasto, Ain Raitviir, Loit Reintam, Rein Leet, Silvi Eilart, Vilju Lilleleht ja filmimees Vladimir Maak. Nende peamised uurimiskohad olid Lõuna-Jakuutia, Väike-Hingani

mäestik, Amuuri alamjooksuala ja Ussuurimaa Primorje (viimases tollane Sudzuhhe, Ussuuri ja Kedrovaja Padi looduskaitseala). Ekspeditsiooni teine rühm (Harald Habermann, Harri Ling, Juhan Vilbaste, Ülo Järvekülg-Tuul, Edgar Valter, Raimond Veenpere ja Jüri Kärner) kogus peamiselt zooloogilist materjali imetajate, lindude ja putukate kohta, kolmas (Hans Remm, Jaan Viidalepp, Rein Saluri, Tiit Randla) tegeles aga entomoloogilise ja ornitoloogilise materjaliga. Ekspeditsiooni teadustulemused võeti kokku venekeelses artiklikogumikus "Živaja priroda Dalnego Vostoka" (Tallinn, 1971). Reisist tehti õppefilm, mida näidati kinodeski.

Nagu öeldud, kirjutas V. Masing oma matkapoeemi tagasiteel Eestisse, kus seda hiljem aitas siluda Artur Alliksaar. Nimetatud reisist on ta lühidalt kirjutanud koos abikaasa Linda Pootsiga raamatus "Tuhat tutvust" (1970) ja mälestuslikus teoses "Sammud samblas ja liivas" (1999), kus avaldati ka väike katke poeemist, mis tervikuna jõuab avalikkuse ette nüüd siin. Illustreerigu see värsvormiline reisikiri just hiljaaegu oma viimsele ekspeditsioonile lahkunud Viktor Masingu säravat ja mitmekülgset vaimu, mille ohtrad viljad kuuluvad vaieldamatult eesti kultuurilukku.

Piret Noorhani

Eesti
Kultuurilooline
Arhiiv

Ees (vasakult): Ain Raitviir, Silvi Eilart. Taga: Erast Parmasto, Loit Reintam, Rein Leet, Viktor Masing, Vilju Lilleleht.

Proloog

Sõbrad, mäletate veel:
mitmel korral meie teel
tundsids lausa, et sa *pead*
jäädvustama mõned read,
et ei läheks meelest ära
ere pilt või muljelaik,
mõni ainulaadne paik,
harva hetke omapära...
Nii ka minul jõudetunnil
mingi sisetungi sunnil
tekkis kummaline soov –
panen kirja värsiloo...

I. Reisi algus

Algul oli seitse meid,
mehi kuus, üksainus neid.
Juhiks, muidugi, sai Erast¹;
majanduse, raha pärast
Loidul² palju muret oli;
kohustusi muid ja koli
võrdselt jagada meil püüti.
Silvi, Villi, Rein ja Ain³
teisi kaaslasi siin hüüti,
kellega ma sõbraks sain.

¹ Erast Parmasto

² Loit Reintam

³ Silvi Eilart, Vilju Lilleleht,
Rein Leet, Ain Raitviir

Rasked seljakotid reas,
 pruunid rataskaabud peas,
 seljas valkjashallid kuued,
 jalas saapad uhiuued,
 kroonuriidest kalifeed –
 nii me alustame teed.
 Igaüks meist peidab hinges
 teadmisjanu, ootuspinget,
 kübet kauge sõidu kartust.
 Kaugeneme kodust, Tartust...

Miks meil pambud nõnda paksud,
 seljakott, see tõstes raksud?
 Kaasa võetud palju kraami:
 vatikotte magamiseks,
 seenekuivatamisraami
 punumiseks puntrad traati,
 vaateid Eestist – jagamiseks,
 liitreid dimetüülfalaati,
 kotiriiet, kirveid, telke,
 külmarohtu, karpe, purke,
 pekki, pirukaid ja kurke,
 saatjailt kaasa antud nelke...

Moskvas ostud.
 Gum ja Tsum⁴.
 Kuhu astud –
 rahvasumm.
 Kust saab keepi vihma puhuks,
 veel üht filmi igaks juhuks?
 Erast valib "saravaare"⁵,
 Rein sorteerib saapapaare.
 – Öhtuks käes on lennupilet.
 Buss meid Vnukovosse viib.
 Tume vuhin, veidi vilet, –
 juba õhus hõbetiib.
 Öösse vajub linn ja valgus.
 Sõidul oli kiire algus.

Seitse tundi tubli sõitu
 päeva viis töid ajavõitu.
 Tõusva päikse kirkaid kiiri
 näeme pealpool pilvepiiri.
 Väljusime TU-st Irkutskis,
 ilm kus reisil esmat korda
 valas vihma, mängis krutskit. –
 Itta lend läks siiski korda.
 Varsti pilveaugus all
 "More svjaštšenkoje – Baikal"⁶.

Maandusime Magdagatšis.
 Kohe meie ümber platsis
 külanoorust terve parv.
 Oja ääres küla taga
 korjasime tuhinaga
 uudistaimi kena arv.
 Valged on siin punanupud,
 punakuldsed kullerkupud.
 Tarnad, kõrrelised, kased –
 puha võõrad, "siberlased".

Jälle rongis. Öisel ajal
 "tuju tõusis topsi najal".
 Vanja, kes sai äsja isaks,
 järjest pudeleid tõi lisaks.
 Lõpuks hakkas pähe viin.
 Noormees noris neiult musi.
 Sadas jälle küsimusi:
 kes
 ja kust
 ja milleks siin?
 Geoloogid või turistid?
 Küllap siis avantüristid,
 "pika rubla" jahil vistist!

Eks ka kirjus teadlasperes
 matkajaid on mitut sorti:
 neid, kel rännukihk on veres;
 neid, kes näevad matkas sporti;
 neid, kes teevad riigist teise
 kasutoovaid kaubareise;
 neid, kes "koore" võõrast nõust
 kaasa tuua tavatsevad;
 neid, kes avastaja tõust,
 teha esimese sammu
 kahjuks aga kavatsevad
 maal, mis uuritud on ammu.

⁴ Nõukogude ajal populaarsed kaubamajad Moskvas: GUM - Gosudarstvennyj Universalnyj Magazin ja TsUM - Tsentralnyj Universalnyj Magazin.

⁵ šarovarid – (türgi) kottpüksid

⁶ värsirida tuntud vene rahvalaulust

⁷ Kohaliku parteikomitee käsul varustas reisiseltskonda toidukraamiga kohalik tarbijate kooperatiiv (Rajionnoje Potrebitelskoje Obšestvo – raipo).

Sõlmpunkt Never. Täitsa pime.
Sõber Vanja hankis loa;
käsikaudu kobasime,
kuni leidsimegi toa.
Mida teha?
Pole liha
saada külast kuskilt poolt.
Tuleb nõnda
nagu Tõndas
toitu hankida raipo'lt⁷. –
Lõpuks maha panna kotid
saime kullajõel Mogotil.

II. Jakuutiast Amuurimaale

Põhja sõit Jakutski traktil
(tähtsus suur on sellel faktil!)
sõltus autodest ja teest.
Juhiks siin on vaja *meest*!
Tänu neile, mehed tublid,
tuisand teede vallutajad,
Kauge Põhja allutajad,
seal on sööklad, poed ja klubid,
tõusmas tehased ja majad,
kõike leiad, mida vajad.

Maagid, süsi, teemant, kuld, –
mida kõik ei varja muld!
Kõik see keltsas, kaljus maetud,
lahja lehisega kaetud. –
Mets, mis palkisid ei anna,
põld, mis kaeragi ei kanna,
Heinast söönuks saab vaid kits,
marjapõõsaks kibuvits...
Maapõu rikas, pinnas vaene...
(Meenub Põhja-Eesti paene).

Fotol paremalt: Viktor Masing, Silvi Eilart, Ain Raitviir.

Kus on kõrgem nõlv või hari –
sagris seedermänni pari;
rooma alt või roni pealt –
vaevalt läbi saad sa sealt.
Rein, kes ründab iga räga,
oli üllatunud väga:
kas ei ole lausa häbi –
mees ei pääse metsast läbi!
Kõrgelt kurult avar vaade
üle ümbruskonna maade:
põhja, Leena vesikonda,
lõunasse, kus voolab Tõnda.

Kuulakem, mis mullamehed
kõnelevad kaevet tehes:
"Loit, kas auk on küllalt suur?"
"Aitab, Rein! Siin all graniit,
õiget kaevet ei saa siit...
Kasutult meil kaasas puur –
leete all on rähk ja kalju."
Mullaproovid jäised, rõsked,
seljakotis rõhuv-rasked,
vaeva nõuavad veel palju...

Kes seal rebis puude koort,
pööras ümber lamatüve,
kraapis kaljusid ja kive,
murdis mitu võsu noort,
ahmis seeni, tallas marjus!
Küllap karu puude varjus
otsis toitu kogu öö –
sellest säherdused märgid.
Samu jälgi
jätab järgi
ka botaanikute töö!

Orus helgib hõbelaik –
seal me telgid, laagripaik.
Õhtul lõke tehti haost,
"oskar" võeti ojalaost.
Hästi maitstes tugev toit,
olgu kokaks Ain või Loit.
Lõkkes kaua hoiti tuld,
meenutati nähtud uut:
võõras taim või loom või muld
või Nagorje neid – jakuut.

Stanovoist me teekond viis
siis Hingani mägestikku.
Jadrinos meil päeva viis
vihmas kulus järjestikku.
Poolteist kuud on kestnud sadu.
Katsu leida kuivi radu!
Loigu kohal loiul lennul
liuglesid kui sinilinnud
lääkivmustad pääsusabad
(meenused ühe sõbra soov:
mõne *Maacki*⁸ kaasa too,
kui ta juhtumisi tabad).

Jõgi uputanud luha,
sillalt sambad võttis vool.
Tee või oja – ükstapuha –
masin sõidab igal pool.
Mootor jõurab, tõustes üles.
Sääl, kus põlislaante süles
kasvab kuusk ja seedermänd,
puust saab varsti vaikuv känd...
Traktor tõukab tüved riita,
puha prisked okaspuud.
Kask? Ei tasu aega viita...
Tammed, vahtrad ja kõik muud
tarbepuud
on tarbetud...

Siis Habarovsk. Linn on suur,
vähe sarnast tuntutega.
Kellel kirglik on natuur,
tänaval võib tutvust teha...
Õppekäik dendraariumi,
tiigrijutud keskustelus,
hülgemäng "akvaariumis"
(tsirkus esmakordselt elus!),
õhtu restoran "Ussuuris",
vastu tahtmist tutvus, tants –
see kõik ongi joonis suuris
me Habarovski bilanss.

Ees meil vetel pole piire...
Vool Amuuril on nüüd kiire,
"taat" veel näitab, mis ta suudab,
luhad laiaks mereks muudab.
Komsomolskis vagunid
veeti üle turskel praamil. –
Vesi tõuseb ühte järge,
meetrit viisteist koguni...

Lõpuks kaater viis me kraami
üle tõusnud Hummi järve.
Liinipostid, paistes veest,
olid ainsad märgid teest.

Kaban-Sopka, Seamägi,
üpris ürgne välja nägi.
Seedermänni sirged sambad,
kuused halles habemeis,
paksud pärnad, tüvel samblad,
kased valgeis ebemeis.
Puudel taelad nagu koogid, –
siin said saaki mükoloogid.
Mullamehed võtsid matti,
putukaid sai pandud vatti.
Loodus lubas,
loodus andis
rohkeid leide
selles kandis.

Selihin on hilja-aegu
alles teinud suure hüppe
kaugest kolkast metsarüpes
meie aega.
Siin on praegu
neiud moekad nagu linnas;
vuntsid, habemed on hinnas.
Ja kui tantsuväljakult
õhtuks aeti välja kult,
keerles meiltki mõni paar...
Kõrvalkambris Tennosaar
ahastas "... sa lahti tee!"
(Eesti plaate tuntakse!)

⁸ maaki pääsusaba – liblikas, nimetatud avastaja, baltisaksa päritolu vene maadeuurija Richard Maacki järgi (1825–1886), kes reisis Sahhas (1854–1855), Amuurimaal (1855) ja Ussuuri jõgi-konnas (1859) ning avaldas nende piirkondade kohta botaanika, geograafia ja etnograafia alaseid kirjutisi.

⁹ Vladimir Klavdijevitš Arsenjev (1872–1930) – vene maadeuurija, etnograaf ja kirjanik. Sooritanud reise Lõuna-Primorjesse (1902–1903), Sihhote-Alini mägedesse (1906–1910), Kamtšat-kale (1918) ning Komandori saartele (1923).

¹⁰ Tegelane V. K. Arsenjevi raamatus "Dersu Uzala" (1923, e.k 1948). Oli Arsenjevi saatjaks ekspeditsioonidel Ussuurimaal 1906 ja 1907.

III. Ussuurimaal ja Jaapani merel

Kujutlus Ussuurimaast,
kaugest, kättesaamatust,
pärit juba noorusa'ast,
ühest lemmikraamatust...
Hiljem kui ma kodunesin
teaduslikus tegevuses
küsimused kogunesid...
Neile vastata vaid võis
maal, kus süütus edevuses
suvel loidab lootosis,
talvel tiiger sumab lumes –
maal, kus viibisin vaid unes...

Möödas aastaid on poolsada
kui Arsenjev rajas rada⁹,
uuris maad ja kirja pani;
asulast kui asulani
jalgsi käidi mitu kuud,
kiireks sõiduks õõnsat puud
või ka parve kasutati;
Dersu¹⁰, vibutades latti,
ränduri jõest üle viis...
Ajad olid teised siis...

Raske uskuda on silmi;
kahtled, kas see kõik on ilmsi:
seal kus Sihhote-Alin,
kerkib küla, varsti linn.
Vundamendist
katuseni
ornamendiks
laaste keni
keegi kunstnik ladunud. –
Mets on aga kadunud...
Tuli üle käinud maast,
puudest püsti ainult tukid,
loomadest vaid burundukid
jäänud järele taigaast...

Rong ei tõuse üle kuru,
läbi tunneli kui uru
sõidab Kuznetsovi jaama. –
Kaugemal sa siiski näed –
metsaga on kaetud mäed.
Samblakuusik kutsus taamal.
Laanik enda laotanud
metsa alla muruks nagu.

Laas siin pole kaotanud
oma väarikust ning nägu...

Tiivustatult kindlast soovist
näha Vaikset ookeani
lahkusime Kuznetsovist.
Sadam ootama meid pani.
Kraanakrigin,
Vanino
mere muljetulva hajus.
Iga laht ja maanina
avas uue võimsa vaate...
Käil, siis achter tõusis, vajus.
Laine ropsis rasket laeva,
loopis vastutulnud paate,
paiskas pritsmepilvi taeva.

Mereasjus polnud keegi
kompetentne meist. Ja seegi
kasin kogus loetud teadmist
(meenub "Fram"¹¹, "Fregatt Pallada"¹²)
vajas aja õigeksseadmist,
kujutlust et laevast saada.
Selgus, tüürimees ei rooli,
pootsman pootshaagist ei hooli,
madrust masti pole vaja, –
kapten enam end ei vaeva...
Noormees meie merekoolist,
abiks kompass, radar, kaja,
kindlalt koosis hoiab laeva
nagu kippar Liverpoolist.

Meri olevat kui naine:
ilus-võlus ebamaine,
tujukas, kuid teguvõimas...
Pahurus tal möödus ruttu,
jahe Põhi taandus uttu,
Lõuna soojust õhku põimas.
Möödub rand kui liikuv lint:
kaljud ahvatlevalt paljad
(kõrgemad kui Toila klint!),
ülal tammemetsad haljad,
taamal mäestik hallis vinas.
Ümber meri erksas sinas...

Kitsad lõhed,
laiad lahed,
majad mäe ja mere vahel;
majak kaljusaarel asub –

maalilised panoraamid,
mida jäädvustada tasub. –
Sadamatest sõitsid vastu
vilkad kaatrid, vanad praamid;
kaupu andsid, võtsid vastu.
Peatuspaigus püüti kala;
lant kui üle parda käis,
kohe näkkas priske pala.
Tundi pool –
ja pott sai täis.

Vahepeatus oli Olgas.
Arvasin, et see on kolgas,
asjatu kus aega viita.
Nüüd ma seda naisenime
tagantjärgi tahan kiita;
seal on säilinud kui ime –
lehis, mida mujal enam
leida pole kusagilt.
Ka see mägi oli kena,
mille nimi kuradilt –
järsud nõlvad, nukid, hari,
mida kuldaskukehari.

Kaljukindlus keset merd,
saare pind, mis näinud verd...
Vestab nii üks muistendeist:
võidelnud kaks suguharu,
kuni pealik ühel neist
lahingmõllus hinge heitis;
rahvas kogu kullavaru
kujuks sulatas ja peitis
enne hukku saare mulda,
tänapäev mis varjab kulda...

Möödus palju sajandeid.
Kaunistas nüüd kaldad neid
mere uurimise keskus –
kalavetes asus saar.
Pikk ei olnud selle kestus.
Möödus aastakümme, paar,
kadus kala, jäeti majad,
hääbunud on jäljed muud,
rohtu kasvanud on rajad,
alles iidseid jugapuud.

Mererannal teeme põike
vete-elanike ilma.
Selleks, et seal näha kõike,

klaasmask täiendab me silma.
Väiksed erksad erakvähid,
siniroosad meritähed,
kalad jõllitavad vastu,
siilikud kui purpurkerad,
iga haru ogaterav
(ära ainult peale astu!), –
värvid, vormid allveeretkel
hämmastasid igal hetkel.

Põlismetsa tõelist võlu,
loodusläheduse rõõmu
saime maitsta mõne söõmu
alles siis, kui metsaelu
algas looduskaitsealal
– Sandagoul ja Kedrovajal.
Laagri ümber hiigeltüved,
vete vulin
kivi kulin...
Tore, et ma siia tulin!
Viivuks, näis, kultuuri hüved,
milles ebameeldivusi,
kustusid või eemaldusid...

Tungisime mägimetsa
minnes üles mööda jõge.
Vesi külm, kuid läbitav.
Ära usu siinset vett sa
– pärast vihma on ta sõge,
kõiki sildu hävitav...
Tunnistajaiks tüvesambad,
maha paisatud kui pulgad;
kallas, millest hiigelhambad
naksanud on kruusast maad;
vee poolt veetud puiduhulgad,
lamapuudest laotud saad.

Mets siin lõunamaiselt rikas –
taimi mitu tuhat liiki.
Mida võtta loendist pikast
tutvustamiseks taimeriiki:
kas žen-šenni, imetaime,
mida napilt näha saime,
(juur tal ravib iga haigust),
või liaani roosalaigust,
millel marjad tikrimaiku
või siis seedermandi põlist,
mille käbi, tulvil vaiku,
lõkkest pakub pähklit õlist?

Kiievkas me kohtasime
varem välja sõitnud gruppi.
Koos nüüd metsa ruttasime,
sõime ühepajast suppi.
Kütid varitsesid "praade",
Juku¹³ "võrgutas" tsikaade,
Volli¹⁴ möllas kaameraga.
Öösel lõkke ääres aga
ärganuks kui neegrikraal:
"Tummai-tummai-rassa,
tummai-tummai-rassa",
kõlas nagu Kongomaal.

Õhtul vaidlesime vahest,
kus on taevas Väike Peni...
Pikaks sõnasõda venis
joomavoorusest või -pahest.
Ühed uljalt jumaldasid
viinapitsi, õllepotti,
teised hardalt kummardasid
piimapurki või kompotti.
Jutus personaalstruktuurist
ei saa vaikida ka neist,
kes meil kiitsid üht kui teist,
olenevalt konjunktuurist.

Käidud suurem osa teest.
Nüüd on kokku meid üksteist¹⁵ –
ümbritsevad kümme meest
ainsat neiut rändureist...
Olen kirjeldanud palju,
milline on maa või kalju,
sõpradest kui tuleb juttu,
õigustan end aga ruttu:
palju meelsamini loen
vanul puudel aastaringe,
kui et teise nahka poen
kirjeldamaks tema hinge.

¹¹ Fridtjof Nanseni "'Fram" polaarmeres", eesti keeles 1959. aastal.

¹² Ivan Gontšarovi "Fregatt "Pallada"", eesti keeles sarjas "Maailm ja mõnda" 1958. aastal.

¹³ Juhan Vilbaste

¹⁴ Vladimir Maak

¹⁵ Kohtuti rühmaga, kuhu kuulusid Hans Remm, Jaan Viidalepp, Rein Saluri ja Tiit Randla.

"Konvast"¹⁶ hoiti nagu last,
pehmeim iste talle anti,
kätel läbi vete kanti,
kiideti kui kangelast:
ta ju palju sõitnud, näinud,
vend tal kosmoseski käinud.
Iial ta ei sulge silmi;
neid tal koguni on kolm!
Kui ei sega vesi, tolmu,
anna aga söödaks filmi...
Tulgu hiljem kiit või nurin –
filmimisel sama surin.

Kaabud pähe, kotid selga –
film poseerimist ei pelga!
Kaadreid nagu "raske rada",
"hanerida", "popsuv pada" –
olupilte mitusada
õnnestus siin jäädvustada.
Tavaline seegi nähe,
film et nõrk või valgust vähe,
viga "masinas" või akus –
Volli siis kui kana takus...
Filmimehel, see nüüd selge,
elu polegi nii helge.

Meenutaksin veel üht sõitu:
auto ootel maitstes mett
möödus mesilas meil päev.
Saša saabus hiljavõitu,
kirus kurjalt teed ja vett.
Aga tee siin läheb risti
korda kümme läbi jõest,
ja me masin, ütlen tõest',
käte jõuga läbi kisti...

Nüüd Vladivostoki linna
tahan Teile tutvustada
(ühest viisist sõiduks sinna,
jõudsin juba jutustada).
Mitmel künkal nagu Rooma;
kaunis laht tal – Kuldne Sarv –
sunnib võrdlust Türgist tooma;
kiirelt kasvab rahvaarv –
sihiks San Franciscot seab.
Kes neid vene linnu teab,
võrdluseks, mis pole paha,
Astrahani tuua tahab.

Sellest võrdlusest on vähe –
linn on mitmepalgne nähe.
Päeval päiksepaiste, palav,
linnarahvas lahke, aval.
Õhtul väreleb neon,
väljas üksinda ei käida.
Ilmneb ammu tuntud joon –
palju rahvast, rohkem saasta.
Linn võib tühjanagi näida –
meie Fredist suguvend¹⁷,
elanud siin kümme aastat,
erakuna tunneb end...

Lõpuks pidu tehti veel –
pummeldati "Kuldses Sarves".
Rummist rahutuks läks meel.
Tulemus: soliidne arve
kõrtsi vaba
pääsu tagab
siis, kui saba
ukse taga.
Koiduvalgel vaibus kära.
Jahimehed sõitsid ära,
ja kaks veendund "kompotisti"
tuli üle meie mesti.

Ain ja mina enne teisi
tegime veel väikse reisi
Suputinka laante rüppe.
Mets, mis sajand põlemata,
huvitas meid mõlemat ja
tasus selle kõrvalhüppe.
Ain,
see iseteadev vaim,
pidi olema siin paim
ja soliidset seenetädi
saatma läbi metsarädi.

Jätnud maha tiigriema
(oma poegadega tema
kolas selles kandis just;
ilmselt sai ta liiga hilja
teada meie tulekust),
olles maitstud siinset vilja –
musti marju lodjapuilt,
teevett sidrunväändikuilt,
tihket väikest punast õuna –
siirdusime Ussuriiski.

Sealt siis rong meid õkva lõuna,
Liidu kagutippu viiski.

Ühel pool on Hiina piir,
teisel – laiurohke laht,
vahel ahas maismaaviir,
siin mis eraldab neid kaht.
See on "Žedrovaja Pad'" –
Seedrioru kaitseala.
Pilved mäel kui valge vatt;
tihti paduvihma valab.
Pidada võib lausa imeks:
säätis vihm meid siin ja raju
(*Nancy* sai taifuuni nimeks)
Sahhalini peale vajus.

Sidrunväändik sirgub üles
kase kestendavast tüvest,
punakobar küpseb tal.
Korgipuul ning jalakal
kulukollast laiguti,
vahtratel ja viinapuul
veinipunast paiguti.
Läheneval viinakuul
üha rikastuvad värvid,
sügiskuude tunnusmärgid. –
Aeg on käes...
"Kus pool on lääs?"
Kodumõtted juba pääs.

Viimsed matkad Kedrovajal,
viimsed päevad välitööd,
viimsed jahionni ööd.
Seeni kuivatada vaja –
kuumus, mida õhkub ahjust
pole nõrgem tulekahjust.
Viimsed taimed,
viimsed proovid,
mida kaasa võtta soovid.
Viimne filmimise lootus
kahjuks aga kadus sootuks...

IV. Tagasitee ja tagasivaade

Rongis kümme päeva kulus
sõiduks põiki läbi Liidu.
Ajaviide oli tulus –
aknast vaade nagu film.
Möödusid meist külad, niidud,
kasestepp ja kailulaas,
muutus aastaag ja ilm.
Lämbesid suvepäevad Idas,
karge sügis käes Tšitaas,
Baikal külmi kinni pidas
aga Šubas ja Zimas
oli juba lumi maas...

Siis Uraal, Euroopa piir.
Tuttav tundub metsaviir...
Permi taga kuused roodus
juba päris nagu kodus.
Moskvast Tartu pole kaugel.
Haanja näib nüüd nõnda lauge,
kängu jäänud Taevaskoja,
Voo ja Ahja – nagu ojad.
Mõõtmised muutund. Kust see ime?
Küllap siis, kui reisisime
jätkas meie manner vist
läänest kokkutõmbumist.

Tühjalt tagasi ei tulda:
kastid-kotid täis on mulda,
paksud pakid,
taimemapid –
rohket lisa saavad kapid;
kummikotid pungil seenist
(võhik ütleks – tatikaist),
samblikest ja vetikaist,
nahad lehkamas arseenist;
liblikad, liaanid, sarved;
märkmed, analüüsid, arved;
mitusada pilti, skeemi,
salmid valmivat poeemi...

Peale materiaalse lasti
saime kõik me tuntavasti
avardada silmaringi:
mida raamatud ei kingi.
Vaadates nüüd tagasi,
tuleb tublilt kiita neid,
silusid kes sõiduks teid,

¹⁶ "Konvas" – nõukogude päritolu
filmiaparaat.

¹⁷ Fred Selis töötas Vladivostoki ja Primorje
krai Rahvamajanduse Nõukogus.

uksi, kukruid avasid,
nuputasid kavasid,
neid, kes võtsid kohe vedu,
kui meil kaalul matka edu.

Rännul piki mandriäärt
nägime, mis loodus väärt;
mida inimene toob,
muudab, kasvatab või loob.
Haljas rannapalistus
tules ammu alistus,
aga sisemaal ja mäel
ei saa jagu kergel käel...
– Jah, Kaug-Ida – ilmajagu
mis Euroopale on nagu
analoog või peegelpilt
looduslikelt eeldusilt.
Meie, võõrad, saime vaid
näha tema väravaid...

Tartu, 1961

T

Fotol vasakult: Erast Parmasto, Silvi Eilart, Viktor Masing,
Viiju Lilleleht.